BESİM ATALAY'IN TÜRK DİL KURUMU HAKKINDA BİR RAPORU

Ömer Özcan*

A REPORT BY BESİM ATALAY ON TURKISH LANGUAGE SOCIETY

Besim Atalay, Türk dili klasiklerinin neşredilmesi ve sadeleşmesine emek veren araştırmacıların başında gelmektedir. Başta Kaşgarlı Mahmud'un ölmez eseri *Divânu Lûgat-it Türk* olmak üzere birçok eseri tercüme ederek ilmî neşirlerini gerçekleştirmiştir.[1] Dil, edebiyat, tarih, coğrafya ve etnoğrafya bakımından Türk kültürünün büyük bir hazinesi olan Kaşgarlı'nın eserinin neşri önemli bir hizmettir. Bu tercümesi tenkit edilmiş, üzerinde tartışmalar yapılmıştır. Eleştirileri ciddiyetle değerlendirmiş ve gerekli cevapları vermiştir. Eserin neşri üzerine bir makale yazan Atsız, birkaç defa teşebbüs edilmesine rağmen tercüme edilemeyen bu eseri, içi Türklük ateşi ile dolu olan, Türkçeyi ve Arapçayı da iyi bilen Atalay'ın tercüme etme başarısını gösterdiğini kaydetmiştir.[2]

Atalay, Türk Dil Kurumu'nun ilk yıllarında kurum yöneticileriyle verimli bir işbirliği yapmıştır. İlerleyen yıllarda yöneticilerle anlaşamamış ve takip edilen yolu benimsememiştir. Kelime türetilmesine ve uydurmacılığa muhalefet etmiştir. Kurumun sadeleştirme konusunda takip ettiği yola karşı, bilhassa 1946'da çok partili siyasî hayatın başlamasından sonra giderek muhalif sesler yükselmiştir. Atalay, 1950'de siyasî iktidarın değişmesinden sonra Milli Eğitim Bakanlığı'na verdiği 17.11.1950 tarihli raporunda Türk Dil Kurumu'nun takip ettiği yol hakkında bazı eleştirilerde bulunmuştur. Raporun metnini vermeden önce onun dille ilgili görüşlerini özetlemenin uygun olacağını düşündük.

* Araştırmacı, yazar.

1 Biyografi hakkında bk. Ali Birinci, "Besim Atalay'ın Hayatı ve Eserleri", *Türk Yurdu*, S. 295, Mart 2012, s. 52-61.

2 Atsız, "İki Mühim Eser", *Çınaraltı*, S. 17, 29 Kasım 1941, s. 11.

Atalay, 9 Ağustos 1941'de yayın hayatına başlayan *Çınaraltı* dergisinde dille ilgili çok sayıda makale neşretmiştir. Birinci sayıda "Doğu İllerinden Yükselen Kardeş Sesi" isimli yazısında Doğu Türkistan'da Uygur gençleri tarafından çıkarılan *Yurt* adlı mecmuadan "Gürses" isimli bir yazıyı aktarmıştır. 16 Ağustos 1941 tarihli 2. sayıdaki "Türkçe Davası" başlıklı yazısında Cumhuriyet döneminde dil alanında yapılan çalışmaları özetlemiş, Türk Dil Kurumu'na muarız olanları eleştirmiştir. Dergi yönetimi, yazının altına 'Çınaraltı' başlığıyla aşağıdaki açıklamayı koymuş ve yazarın fikirlerinin tamamına iştirak etmediğini belirtmiştir: "Çok kıymetli dostumuz Besim Atalay'ın bu yazısındaki fikirlere hürmet etmekle beraber biz bu meselede noktası noktasına kendisile birleşmediğimizi söylemeğe mecburuz. İleride fırsat zuhur edince biz de bu meseledeki düşüncelerimizi yazacağız. *Çınaraltı* sırf ilmi bir dava olan dil bahsinde serbest kürsü vazifesini görmekle öğünecektir." Dergiyi çıkaran iki edebiyatçı Orhan Seyfi Orhon ile Yusuf Ziya Ortaç açıklamadaki ifadelerine sadık kalmış ve Atalay'ın dille ilgili yazılarına sayfalarını açmaya devam etmişlerdir. Atalay, aynı sayıda 'B.' müstearı ile kalemle aldığı "Gramer Meselesi" başlıklı başka bir yazısında Tahsin Banguoğlu'nun *Ana Hatlarile Türk Grameri* isimli eserinin tanıtımını ve tenkidini yapmıştır.[3] Eserin basılmasına vesile olan dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e teşekkür etmiştir. Eserde, sinirlendirecek, yadırgatacak, korkutacak uydurma yeni tabirlerin bulunmadığını bilhassa vurgulamış, tariflerde çetrefilliğin bulunduğuna işaret etmiştir.

Atalay, Türkçe hakkındaki ikinci yazısında dil üzerine yazı yazanları ve söz söyleyenleri başlıca dört grupta tasnif etmiş ve bunlardan eski dilin aynen yaşatılmasını düşünenlerin değerlendirmesini yapmıştır.[4] Atalay, Türkçe konusundaki seri yazılarına devam etmiş Arapça hakkındaki düşüncelerini açıklamıştır.[5] Türkçenin açılamaması ve gelişememesinin başlıca sebebinin tarih ve coğrafyadan geldiğini; İslâmiyetten önce şiir dili, kitap dili olacak kadar ilerlemiş olan dilimizin İslâmlıktan sonra Arapçanın ve Farsçanın etkisine kapılarak kendi yolunu şaşırdığını, yükselme ve ilerleme işinin durduğunu ifade etmiştir.[6] Arap halkının yabancı bir kelimeyi kendi söyleyişlerine uydurup okur yazarların benimsemesinin dili genişleten sebeplerden biri olduğunu, Kur'an'da bile bu kelimelerden birçoğunun bulunmadığını, Osmanlıcada durumun böyle olmadığını, halkın benimsediği kelimelerin edipler tarafından yanlış sayıldığını ve alay edildiğini ileri sürmüştür.[7] Günümüzdeki züppelerin dünkü softalardan daha ileri gittiklerini, Türkçede yarım ses bulunmadığını bilmek istemediklerini, Türkçenin nahvinin insan mantığına uymadığını, Fransızcasını almak gerektiğini, Türkçenin yazı

[3] B. [Besim Atalay], "Gramer Meselesi", *Çınaraltı*, S. 2, 16 Ağustos 1941, s. 11.

[4] Besim Atalay, "Türkçe Davası I", *Çınaraltı*, S. 2, 16 Ağustos 1941, s. 7.

[5] Besim Atalay, "Türkçe Davası II", *Çınaraltı*, S. 3, 26 Ağustos 1941, s. 4.

[6] Besim Atalay, "Türkçe Davası III", *Çınaraltı*, S. 5, 6 Eylül 1941, s. 10.

[7] Besim Atalay, "Türkçe Davası IV", *Çınaraltı*, S. 6, 13 Eylül 1941.

dilindeki yabancı kelimelerin kendi kılıklarıyla sırıtıp kaldıklarını, kaynamadıklarını, kaynaşmadıklarını belirtmiştir.[8] Yazı dilini zenginleştirmek, halk diliyle aydın dili arasındaki uçurumu doldurmak, bilgi kelimelerini Türkçeden almak istenirken geçmişin mirasına saygısızlık yapılmadığını, geçmiş ile ilginin kesilmediğini, öğrenci lugatlerinin, edebiyat ders kitaplarının yanlışlarla dolu olduğunu, günümüzde yeni edebiyat, yeni şiir adına görünen tartısız, ölçüsüz, kafiyesiz, manasız şeylerin hep eski edebiyatın millî olmaması yüzünden çıktığını ileri sürmüştür.[9]

Besim Atalay'ın seri yazılarının arkası gelmemiştir. Orhan Seyfi Orhon dille ilgili bir yazısında, Banguoğlu'nun bir makalesinde ileri sürdüğü Arapça ve Farsçadan gelmiş ve yapılmış kelimelerin dilden çıkarılmasının nasıl olacağını sormuştur. Orhon yazısında bu konudaki düşüncelerin açıklamış, eski Türkçede karşılıkları olduğu halde unutulup tasarrufumuza geçen kelimelerin tamamen değiştirilemeyeceğini, bunların bir kısmının asıllarıyla mukabilleri arasında mana farklarının hasıl olduğunu belirtmiştir. Rus inkılabından önce Azerbaycan'daki, Kırım'daki neşriyatın İstanbul Türkçesine çok yakınlaştığını, bizim kültürümüzün tesirlerinin yeniden başladıkça ve genişledikçe onların bize doğru geleceğine şüphe olmadığını belirtmiş, Türkçenin verimini azaltacak teşebbüslere dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[10]

Atalay, Türkçe konusunda düşüncelerinin uyuşmadığı Türk Dil Kurumu'ndan sessizce ayrılmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Atalay, 1950 yılında iktidarın değişmesinden medet umarak dille ilgili düşüncelerini bir rapor haline getirip o tarihteki tüzüğüne göre Türk Dil Kurumu'nun tabii başkanı durumunda bulunan Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'ye takdim etmiştir. Demokrat Parti iktidarının ilk Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Avni Başman kısa süre görev yaptıktan sonra yerini Tevfik İleri'ye bırakmıştır. Atalay, raporunun üzerine eklediği 17.11.1950 tarihli küçük notta Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu'nun 18.11.1950'de yapacağı toplantıya rahatsızlığı sebebiyle katılamayacağını, raporunun bir suretinin üyelere gönderildiğini, kurumun acilen ıslaha muhtaç olduğunu belirtmiştir.

Atalay'ın raporunun esas muhatabı Bilim Kurulu üyeleri olmakla beraber, bilgilendirmek gayesiyle bir örneğini bakana da takdim etmek suretiyle onu Türk Dil Kurumu'nun içinde bulunduğu durumdan haberdar etmek istemiştir. Onun bu hareketini ilmî bakımdan uyuşamadığı kurum yönetimini ihbar etmek gibi değerlendirmemek gerekiyor. Bu niyetle hareket etmiş olsaydı raporun muhtevası ve üslubu farklı olurdu. Raporu bir süre bekleten bakan, 9.12.1950'de Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na

[8] Besim Atalay, "Türkçe Davası V", *Çınaraltı*, S. 9, 4 Ekim 1941, s. 13.

[9] Besim Atalay, "Türkçe Davası VI", *Çınaraltı*, S. 19, 11 Ekim 1941, s. 6-7.

[10] Orhan Seyfi Orhon, "Bütün Arapça ve Farsça Kelimeler Dilimizden Çıkarılabilir mi?", *Çınaraltı*, S. 14, 8 Kasım 1941, s. 14-15.

havale etmiştir. Rapor 12.12.1950'de kurumun evrak kaydına girmiş, üzerine iliştirilen 25.12.1950 tarihli nota "dosyasına konması" kaydı düşülerek rafa kaldırılmıştır. Bakanın, Atalay'ın raporunda ileri sürdüğü hususlarda herhangi bir işlem ve inceleme yaptırmadığı anlaşılıyor. Bu davranış ve ilgisizlik, DP iktidarının sonraki yıllarda netleşen kültür politikasının ilk örneği olarak kabul edilebilir. Atalay'ın raporu bir kenara itilmekle birlikte 1951'de Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Edebiyat Fakültesi'nden felsefe terimlerinin ele alınmasını ve düzeltilmesini istemiştir. Bu talepten sonra basında karşı görüşte çok sayıda yazı çıkmıştır.[11] Dil Kurumu taraftarı olan ve o tarihte CHP'yi destekleyen Peyami Safa, muarızlarıyla yaptığı kalem tartışması sırasında bir yazısında, Dil Kurumu'nun hususi bir dernek olduğunu, Milli Eğitim Bakanlığı'nın resmi bir teşkilat kolu olmadığını ve okul kitaplarındaki terimleri değiştirmek yetkisine sahip bulunmadığını belirtirken dolaylı olarak DP'nin aczine işaret etmiştir.[12]

*

[11] Enis Tahsin, "Til, Dilde Lâübalılık", *Vatan*, 10 Haziran 1951, s. 4; Ferdi Öner, "Angı, Birey, Buluç, Dizge, Doga Ne Demek?", *Cumhuriyet*, 10 Temmuz 1951, s. 1; "Gülgeç, Angı, Buluç, Doga Ne Demekmiş?", İzmir, 11 Temmuz 1951, s. 1; Reşat Enis, "Tarimler", *Vakıt*, 13 Temmuz 1951, s. 5; "Türk Dil Kurumunun Cevabı", *Ulus*, 14 Temmuz 1951, s. 2; Ataç, "Bir Demeç", *Ulus*, 14 Temmuz 1951, s. 2; Falih Rıfkı Atay, "Bir Misal", *Yeni İstanbul*, 25 Temmuz 1951, s. 2; Nihad Sami Banarlı, "Dil İrticâı, Hürriyet", 25 Temmuz 1951, s. 2; Prof. Hilmi Ziya Ülken, "Felsefe Terimleri", *Yeni Sabah*, 6 Ağustos 1951, s. 2; Dr. Şefik İbrahim İşçil, "Dil Softaları Kimlerdir?", *Ulus*, 10 Ağustos 1951, s. 4; "Mustafa Şekip Tunç'e Cevap", *Ulus*, 14 Ağustos 1951, s. 2; Nadir Nadi, "Bir Terim Üzerine", *Cumhuriyet*, 14 Ağustos 1951, s. 1, 3; M. Şekip Tunç, "Açık Mektup-Falih Rıfkı Atay'a", *Yeni İstanbul*, 16 Ağustos 1951, s. 2; Kerim Konak, "Yeni Kelime ve Terimlerimiz", *Vakıt*, 18 Ağustos 1951, s. 2; "Dil İşlerine Dair. M. Şekip Tunç'un Bir Mektubuna Falih Rıfkı Atay Cevap Veriyor", *Ulus*, 20 Ağustos 1951, s. 2; Agah Sırrı Levend, "Türkçe Bilmiyen Profesör", *Ulus*, 1 Eylül 1951, s. 2; Naim Hazım Onat, "Profesör Şekip Tunç'a Cevabım", *Ulus*, 16 Eylül 1951, s. 2; Mehmet Faruk Gürtunca, "Dil Dâvamız", *Hergün*, 26 Eylül 1951, s. 1; Behçet Kemal Çağlar, "Susabiliriz, gönlümüz rahattır", *Vatan*, 27 Eylül 1951, s. 4; "Yeni İstanbul: Dil Bayramı", *Yeni İstanbul*, 27 Eylül 1951, s. 5; Asım Us, "Türk Dil Kurumunun Çalışmaları", *Vakıt*, 27 Eylül 1951, s. 1; Midhat Cemal Kuntay, "Tarihî Bir Zaruret", *Son Posta*, 27 Eylül 1951, s. 1; Peyami Safa, "Felek Gibi Düşünenler", *Ulus*, 28 Eylül 1951, s. 1, 5.

[12] Peyami Safa, "Hakikatsız Dost", *Ulus*, 21 Temmuz 951, s. 7-8.

TÜRK DİL KURUMU VE TERİM İŞİ HAKKINDA RAPOR

Asıl terim işine başlamadan önce kısaca Kurum hakkında bazı noktaların açıklanmasını daha uygun buluyorum. Şimdiye kadar Dil Kurumu başlıca üç devre geçirmiştir:

1. Dil meselelerinde birbirine zıt birtakım düşünceleri taşıyan kimseler tarafından kurulmuş bulunan 'Dil Encümeni' iki yıl boş münakaşalardan sonra dağılıp gitmiştir. Çünkü ne bir program ne de belli bir gaye vardı.

Dil Encümeni'nin dağılmasından sonra, iki yıl aralıkla dil işini Atatürk ele aldı. Kurultay'ı topladı. Böylelikle yapılacak işler kararlaştırıldı ve işe başlandı. Bu birinci devredir. Bu devrede büyük bir heyecanla çalışma göze çarpıyordu. Bir taraftan yazı diline geçmemiş olan Türkçe kelimeler toplanıyor, bir taraftan eski Türkçe metinlerde sıkışıp kalmış bulunan kelimeler fişleniyor, bir taraftan da değerli metinler aranıp taranıyor ve yayınlanması için uğraşılıyordu. 1932 Eylül'ünde toplanmış olan Birinci Dil Kurultayından sonraki devre böyle geçmiştir. 1934 senesinde toplanan İkinci Kurultaydan sonra işler sarpa sarmaya başladı: İkinci Üçüncü Kurultaylar arasında geçen zaman birtakım kimseler, daha becerikli görünmek için Türkçenin derhal bütün yabancı kelimelerden temizlenebileceği yolunda etrafa telkinlerde bulunuyorlardı. Yanlış ve gülünç kelimeler uyduruyorlardı. Bu palavralara inananlar konuşamaz ve nutuk söyleyemez oldular. Sıkıntı baş gösterdi.

2. Böylelikle İkinci Kurultaydan sonra ikinci devre başlamış bulunuyordu. İlmin ve hakikatin emrettiği yolda çalışma işi bir duraklama devresi geçiriyordu. İfratçıların daha doğrusu hoşa gitmek isteyenlerin bu kötü hareketleriyle çıkmaza giren dil işlerine bir çıkar yol aranıyordu: Bu sırada 1935 senesinde Viyanalı bir Yahudi, vaktiyle Samih Rifat'ın ortaya attığı fikirlere benzer birtakım tuhaf fikirleri havi bir raporla Ankara'ya geldi. Ve beğendi.

Artık kurtuluş yolu bulunmuştu. Bütün diller Türkçeden çıkmıştı. Yalnız bu görüşlere ilmî bir kıyafet giydirilmeli ve bir ad verilmeliydi. Rahmetli İbrahim Necmi bu adı buldu. Güneş Dil adı bu dâvaya çok uygun düştü. Viyana'da doğan Ankara'da ad aldı. Ve gürbüzleşti.

Türk dil devriminin ikinci devresi olan güneş dil devresinde neler yapılmadı. Allahım neler yazılmadı. Neler neşredilmedi. Bunların hepsi de yüz karası olmaktan öte geçemedi.

1936'da toplanan 3'üncü Dil Kurultayı bu dâvanın ispatı için toplanmış idi. Kurultay sonucunda yabancı bilginlerden birçokları nezaket eseri gösterdiler ve tasdik eder gibi göründüler. Bir kısmı da Avrupa mecmualarında bu işi alaylı bir lisanla yayınladılar.

Dil Kurumunu mebusluk için bir atlama taşı yapmak isteyenler hemen kaleme sarıldılar. Yazdılar çizdiler, yakıştırdılar, uydurdular. Bütün dillerin esasını Türkçeye götürdüler. Otel Termal'i Türkçe yapanlar derhal mebus oldu. Bu sırada o güne kadar

dil işleriyle hiç uğraşmamış koyu Arapçacı bir hoca da "Arapçanın Türkçeden çıkmış olduğunu" ortaya attı. Böylelikle dil dâvası gülünç bir duruma sokuldu. Başka birisi de Türkçenin Avrupa dilleriyle birliğini iddia etti. Artık dil meselesi ciddî ve ilmî olmaktan çıkmıştı.

Atatürk'ün ölümünden sonra güneş-dil dâvası unutuldu. Fakat kurumda ilmin ve ihtiyacın gerektirdiği yolda yeni bir çalışma yapılamadı. Bu esnada yayınlanan ciddî birkaç eser sayılmayacak olursa değer taşıyan hiçbir eser meydana getirilememiştir.

Dil Kurumunun yayınladığı başlıca eserler hakkında aşağıda ayrı bir bahis açacağım.

3. Üçüncü Devre son kurultaydan sonra başlamıştır. Bu devreye ne ad vermeli bilemem. Buna 'irtica devresi' dersem beni bağışlayınız. İkinci devrenin sonundan itibaren Türkçe işi büsbütün unutulmamıştı. Bütün ciddiyetsizlikleriyle, bütün hafifliklerıyle beraber dil işi ve Türkçeleşmek dâvası büsbütün ihmal edilmemişti. Birtakımları yanlış ve uydurma olmakla beraber Türkçe bazı terimler yapılmış ve hayata atılmıştır. Çok kötü yanlışlarıyla beraber bir Sözlük yapılmış, bazı kıymetli metinler ve çevirmeler basılmıştır.

Üçüncü devre olan son devrenin, ilk birinci senesi bomboş geçmiştir. Kurumda ele alınacak ve göze görünecek hiçbir iş görülmemiştir. Bundan sonra da görüleceğine inanamıyorum. Çünkü herhangi bir işte başarı göstermek için o işe aşk ve imanla sarılmak gerektir.

Türk Dil Kurumunun Üçüncü devresindeki çehresini, terim kolunun anket olarak ortaya attığı fikirlerle pek iyi görebiliriz. Bu son önergeye göre artık Türkçeden terim yapılmıyacak, Batı dillerinden bol bol kelimeler alarak Türkçeye mal edilecek. Bu bir irtica değil de nedir?

Anket Hakkındaki Görüşlerilerim

Önce terim meselesi üzerine Altıncı Kurultayda Sayın Banguoğlu'nun söylediği nutuktan bazı parçalar alacağım.

Altıncı Türk Dil Kurultayının zabıtlarını havi kitabın ilk sahifesinde bulunan şu cümleye dikkat buyurulsun: "Arapça terimler üzerinde ısrar etmek Türkçe terim yapmamak demektir". Aynı kitabın sekizinci sahifesinde sondan üçüncü satırda da şöyle denilmektedir: "Zaruri olarak tuttuğumuz yol yaşıyan Türkçe üzerine bir terim sistemi kurmak olmuştur." Banguoğlu'nun Kurultayda söylediği nutuk arasında "tutulan yoldan dönmeyeceğiz" demesi bütün Kurultay üyeleri tarafından alkışlanmıştı.

Fakat Kurultaydan üç gün sonra Sayın Banguoğlu'nun Ulus'a verdiği bir demeçte "terim işlerinde Yunanca ve Lâtince esas olarak alınacaktır" demekte idi. Kurultayda söylenen o sözlerle bu son sözün arasındaki fark ve tezat insanı düşündürecek ve

korkutacak bir mahiyettedir. Bu demeçten sonra Ahmet Cevat durur mu? Her devre uymak onun şiârıdır. Hemen Ulus'a bir yazı gönderiyor, tıpkı Banguoğlu gibi terim işlerinde Yunanca ve Lâtince'ye gitmenin lüzumunu belirtiyordu. Halbuki Ahmet Cevat Atatürk devrinde herkesten fazla Türkçeci idi. Bir sürü kelimeler uydurur dururdu. Çok kere bu kelimeleri Atatürk beğenmemişti. O zamanlarda çıkmış olan ufak tefek eserlerinde bu yanlış ve gülünç kelimelerin çoklarını bulmak mümkündür.

Anket hakkındaki görüşlerime geliyorum.

A. Terim Kurulunun önergesi üzerine Batı dillerinden birçok kelimeler arasında Türkçemiz boğulmak isteniyor. Birçoklarının bekledikler hadise bu şekilde tahakkuk etmiş olacak. Bir Malta milleti mi yaratılmak isteniyor?

B. Bu kelimeler Türkçeleştirilse bile asrî softalar onları asılları gibi yazıp söylemekte devam edeceklerdir. Nitekim bu hal vaktiyle medrese softalarında görülmemiş mi idi ?

C. Son Dil Kurultayında toplanan Terim Komisyonunun raporundaki Beşinci madde, hiçbir suretle, bir gaye olan Türkçe terim yapmak işinden bizi uzaklaştıramaz. Çünkü bu raporlar uzun uzadıya Kurultayda konuşulup kabul olunmamıştır. Teravih namazı kılar gibi alelacele yapılan ve dört günde biten bir kurultay meşru sayılır mı? Söz söylemek için üyelere ancak bir gün bırakılmıştı. Onda da beş dakikadan fazla kimseye söz verilmemişti. Böylelikle kaptı kaçtı bir Kurultay yapılmıştır. Bunun komisyonun kararları bizi yüksek gayemizden hiçbir zaman uzaklaştıramaz.

D. Anketin ikinci sahifesinin son satırından şu anlaşılmaktadır, "Madem ki Batı medeniyeti çerçevesi içi ne girmişiz. Onun kelimelerini ve manevî alandaki mefhumlarını almalı imişiz". Pek âlâ, haydi bu zatların dedikleri gibi batının kelimelerini alalım. Manevî mefhumları hazmedelim. Sonra ne olacak? Türk mü, Fransız mı; İngiliz mi, melez mi ne olacağız? Benliğimiz ve milliyetimiz nereye gidecek? Bu hususta sayın arkadaşlar yanılıyorlar: Kelime ile medeniyet girmez, lisan değiştirmekle medenî olunmaz. Bu iş kafa, görüş ve yetişme işidir.

Liberya Cumhuriyetinin dili İngilizcedir. Fakat hâlâ esir kaçakçılığı yapılmaktadır. Arnavutların dili Lâtin esasından gelmiştir, halleri malûm. Bugünkü Yunanlıların manevî alanda hiçbir şey yapamadıkları meydandadır. Atina Üniversitesi'nde eski Yunancayı bir İngiliz profesörü okutmaktadır. Çeklerde Rusların farkı dağlar kadar büyüktür. Halbuki dil ve soy birdir. Bu bapta misalleri çoğaltmak mümkün ise de sözü uzatmak istemiyorum.

Manevî mefhumları almak iyi. Fakat bunu millî dille aşılamak daha kolay ve daha verimli değil midir? Vaktiyle Arap diliyle yayılan manevi mefhumlardan ne kadarı yüreklerimize girebilmiştir.

E. Böyle yapmakla kör bir taklitçilik yapmış olmaz mıyız? Halbuki milletler arasında hürmete lâyık olan kavim, ancak asaletini muhafaza ederek insanlık kervanına katılmış olandır. Şahsiyetsiz bir adamın ne değeri olabilir. Şahsiyetsiz bir millet de herhalde saygıya lâyık değildir. O ancak bir çingene sürüsüdür.

F. Bu önerge kabul edilirse Atatürk vasiyetinin ve inkılâbın hiçbir mânası ve önemi kalmaz. Son nefesi ne kadar Türkçenin yükselmesi için çalışan bu büyük adamın aziz ruhunu incitmiş oluruz. Ve tarihe karşı küçük düşeriz.

G. Bu hal Türkçemizi öldürecektir. İşlemeyen bir uzvun küçülüp yok olduğu gibi, işletilmeyen bir dil de sinmeye, sönmeye, büzülmeye, yok olmaya mahkûmdur. Buna hem Türk milleti hem de onun aydınları müsaade etmezler kanaatindeyim.

H. Macarları, Finleri, Almanları, İslavları bir yana bırakıyorum. Bugün doğu milletleri millî dillerinden bilgi terimleri yapmaktadırlar. Araplar, İranlılar, Efganlılar, Süleymaniye'de Kürtler millî dillerinin köklerinden faydalanarak bilgi dili yapmağa çalışıyorlar, hattâ asılları Lâtin olan Arnavutlar bile Arnavutçadan bilgi terimleri yapıyorlar. Başka milletlerin geçtikleri bu yoldan herhalde Türk milleti de geçecektir. Bunu menetmek kimsenin haddi ve hakkı değildir. Bugün bu yol kapatılsa bile yarın açılacaktır. Af buyurunuz. Halk arasında güzel bir söz vardır. Buraya çok uygun düşer: "Kedi yavrusunu yiyeceği zaman sıçana benzetirmiş" derler. Bizde şimdi yabancı kelimeleri Türkçeye benzeterek Türklere yutturmak istiyoruz,değil mi?

İ. Anketin dördüncü sahifesinin altıncı satırında şöyle denilmektedir. "Ruhumuzun kendisi olan dil ve ifadeyi hiçbir suretle zorlamadan kendi yolunda bırakmaktır". Bir yandan böyle söylerken bir yandan da bir sürü yabancı kelimelerin Türkçeye aktarılması öne sürülüyor. Buradaki açık tenakuza ne demeli bilemem. Herhangi bir dile birdenbire yabancı birçok kelimeleri doldurmak mı dili zorlamaktır? Yoksa kendi köklerinden faydalanılarak dilin kolayca alışabileceği şekilleri, yine kendi yapısından çıkarmak mı? Mantıksızlığa dikkat buyurulsun:

J. Evet, terim namiyle birçok gülünç kelimeler uydurulmadı değil, bunu uydurunlar dün çok hararetli Türkçeci idiler. Bugün de başka telden çalıyorlar. Bunlar yarın da başka bir havaya uymakta hiç tereddüt etmezler. Bunlar Dil Kurumu'na ancak kursaklariyle bağlanmışlardır.

Türk Dil Kurumundaki Keşifler

Kim demiş bizde "ulema yok" diye? Hem de iki günde dil üstadı, kâşif, nazariye sahibi bir dilci olmak işten bile değildir. Eski bir gramerinde "Vatan sizin ananızdır, ananızı belleyin" diyen bir adam, başka bir eserinde de "Nasıl becerdiğimi gördünüz" gibi saçmaları kitabına kaydetmiştir.* Bu adam bugün kendisini Türkçe hususunda mevki sahibi saymaktadır.

* Bu kötü yanlış Dil Kurumu'nun yayınladığı Odise tercümesinde idi. Benim ısrarım üzerine o sahife yırtılarak yerine daha nezih bir ifade konulmuştur. Bu adam becermek kelimesinin bir şahıs adıyla birleştiği zaman aldığı anlamın farkında değildir.

Mukayeseli Gramer

Bu adamın keşfi bir, beş değildir. Fakat hemen her keşfi de gülünç olmaktan öteye geçemez. Alfabenin Menşei, İsim Temelleri, Takılar ve başkaları gibi, hele şu, "Mukayeseli Gramer" meselesi tüy dikmiştir. Mukayese, bütün vasıfları bilinen iki veya daha ziyade varlık arasında yapılabilir. İki şeyin ne olduğu, bilinmeden yapılan karşılaştırma saçmadan başka bir şey değildir. Roman kitabı gibi mukayeseli gramer kitabı yazılamaz. Onu yazabilmek çok uzun incelemelere ve çok müspet kafaya mütevakkıftır.

Dil Kurumunun merkez heyeti Ahmet Cevat'tan bu yolda bir plân istemişti. Bu plân konuşulduktan sonra verilecek karara göre hareket edecekti. O böyle yapmadı. Kendi bildiğine göre devam etti. Yaptığı şeyler değerli dil uzmanlarımız tarafından tenkid edildi. Fakat o yine dinlemedi. Çünkü başka türlüsü elinden gelmezdi.

Bu işin en berbat ve en kötü tarafı şudur, ortada Türk diyelektlerinin ve dillerinin ilmin gösterdiği yolda yapılmış gramerleri yoktur. Ses kanunları, kelime hazineleri tespit edilmemiştir. Uzak diyarları bir yana bırakıyorum. Bu gün şu Batı Türkçesi'nin bile adamakıllı kelimeleri toplanamamıştır. Ses değişmeleri ve kanunları tespit olunmamıştır. Esaslı bir grameri yapılamamıştır. Böyle olduğu halde nasıl olur da Orta Asya Türkçesi ile Batı Türkçesi mukayese edilerek bir gramer yapılabilir? İlim uzmanları değil böyle bir şeyi, her aklı başında olan dahi kabul etmez.

Gramer Kitabı

Yine bu zatın yazdığı bir Türk Bilgisi kitabı vardır. Öbürleri gibi bu da hiçbir kıymet taşımamaktadır. Hattâ Dil Kurumunun merkez heyeti bu kitabı çıkarmaya cesaret edemedi. Kendi sorumluluğu altında yayınlanmasına karar verdi. Fakat Ahmet Cevat İstanbul'da matbaaya giderek kitabın üzerine T.D.K. işaretini koydurdu. Artık fenalığın derecesini siz düşünün. Son Dil Kurultayında Gramer Komisyonu bu eseri şiddetle tenkid etmiş, tutulacak yerini bırakmamıştı.

Tanıklariyle Tarama Dergisi

Bu garip adla çıkan kitabın ne olduğunu arz etmeden geçemeyeceğim. Dil Kurumu Ali Canip zamanında büyük bir tarihî bir Türk Lûgati yapmak istedi. Bunun için parayı esirgemedi. Birçok kimselere bol paralar verildi. Eski kitaplardan taranan kelimeler fişlere geçirildi ve kutulara kondu. Ali Canip zamanında az çok tetkike uğrayan fişler daha sonra pek sathî bir tetkike tabî tutuldu. Daha fazlasını yapmaya imkân yoktu.

Çünkü Ali Canip'ten sonra bu işin başına geçenlerin kültürleri buna müsait değildi. Fakat bir şey yapmak ve yapmış olmak lâzımdı. Fişler kutulardan çekilerek sıraya konulduktan sonra gelişi güzel, sözde bir eser vücuda getirildi. Adını da 'Tanıklariyle Tarama Dergisi' gibi garip bir ad verildi. İşte böyle derme takma yanlış bir kitap için Dil Kurumu tam 20.000 (yirmi bin) lira harcandı.

Şimdi de bu kitabın başka bir çeşidini bastırmak için Kuruma teklif edenler varmış. Fişleri tetkik bahanesiyle Kurumdan yüzlerce lira koparmak istiyorlarmış. Şahıslarına karşı saygı duyduğum bu zatların böyle bir işi yapmağa kültürleri elverişli değildir. Çünkü hiçbirisi Türkçeyi, Türk edebiyatını, Farsçayı iyi bilmezler. Bu sözlerime birçok misal verebilirim. Böyle bir kitabı neşretmek hem ayıp hem de boş bir masraftır. Elli forma tutacak olan bu kitabın (4000) dört bin lira kâğıdı (4000) dört bin de basım ücreti tutacaktır. İki bin de kap ve cilt masrafını koyarsak (10.000) on bin olur. Bunun için para bekleyen adamlara verilecek olan üç, dört bin lirayı da ilâve edersek bir hiç için (14.000) on dört bin lira harcanılmış olacaktır.

Tanıklariyle Tarama Dergisi'ne esas olan fişler büyük ve tarihî lugat için hazırlanmıştı. Meselâ yumurta kelimesi ele alınacak, bunun en eski şekli ile orta çağda ve son zamanlarda kullanılan şekiller şahitleriyle, tarihleriyle yazılacaktı. Hangi asırda yomgurtga imiş, hangi asırda ve hangi diyarda yımırta olmuş, nerelerde yumurta şeklinde kullanılmıştır. Bunlar hep misallerle ve tarihleriyle tesbit edilecekti; yapılacak iş bu idi. Yoksa çalıp alma bir iş değildi.*

Bu zatın bir de Antep Ağızı adında bir kitabı vardır. Bu da öbürü gibi şişirmedir. Antep Ağzı evvelce Gaziantep halk odası tarafından küçük bir eser olarak basılmıştı. Kitap bir müddet sonra biraz şişirilerek Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Bu da az görülmüş kitap daha çok kabartılarak üçüncü defa olmak üzere Türk Dil Kurumu tarafından bastırılmıştır. Hemen hiç satılmayan bu kitap Gaziantep köylerine kadar bir propaganda vesilesi olmuştur. Kitapta bütün Anadolu'da yaygın olan atasözleri, kelimeler, ses değişmeleri gibi hususlar Gaziantep'e mahsus gibi gösterilmiştir. Bundan başka kitapta birçok Türkçe yanlışları da vardır. Kendi memleketinde kullanılan kelimeleri yanlış yazmış, bunların yanlış olduğunu söylediğim zaman kızmış köpürmüştü. Fakat ben durur muyum? Meseleyi Gaziantep Milli Eğitim Müdürü'ne yazdım. Ve yerli öğretmenlerden bu işlerin tahkikini rica ettim. Milli Eğitim Müdürü 15.1.1946 ve 225 sayılı tezkeresiyle beni teyit eden cevaplar verdi. Cevapların çoğu Gazi Kemal Okulu Başöğretmeni tarafından kaleme alınmıştı. Artık kendi memleketinde kullanılan kelimeleri bile yanlış yazan bu zatın eseri hakkında fazla bir şey söylemek istemem.

* Bu gün fişleri tatbik bahanesiyle Dil Kurumu'ndan para almak isteyen zatlardan birisi bundan dört sene evvel aramızda yaptığımız bir iç münakaşada, mebus olmasa bile Dil Kurumu'ndan para almayacağını yazmıştı.

Kurum Kitap Basacaksa

Eğer Kurum kitap basacaksa vaktiyle birçok paralar vererek Batı dillerinden Türkçeye çevirtmiş olduğumuz kıymetli eserler bastırılmalıdır. Bunların büyük bir kısmı dolaplarda çürümektedir. Bir kısmı da ş nun bunun evine gitmiştir.

Arapça, Türkçe Meselesi

Bugün Arapçanın Türkçeden çıkmış olduğunu iddia eden zatin keşifleri de çok önemlidir? Bu önemli keşif bir küçük bir de büyük ciltte yayınlanmıştır. Birçok uydurma ve benzetme kelimeleri havi olan bu kitaplara 25 bin lira sarf edilmiştir. Kitaplara sarf edilen para bu kadarla da kalmamış, matbaa düzeltmesi adı verilerek dışarıdan Kemal Edip adında birine yıllarca aylık verdirmiştir.

İki dil arasında münasebet bulunduğunu ispat için önce o dillerin tarihleri, kökleri, söz dizimi, sayı sistemi, ses kanunu gibi şeyler tetkik edilmelidir. Bunların hiçbirisi yapılmadan benzetme yoliyle zoraki yapılan uydurmalar hiçbir değer taşımamaktadır. Bu dâva bizi gülünç yapmıştır. Bütün ilim âleminin gözünden düştük.*

Mısrâ

Biz dahi hayranıyız dâva-yı bî-mânamızın

Sözün kısası: Bence hemen Dil Kurultayı toplanmalı, Türk Dil Kurumu'na yeni ve amelî bir şekil vermeli. Çünkü bugünkü şekliyle iş görmek imkânsızdır. Nitekim Bilim Kurulu bir yıldan beri toplanmamıştır. 1948 senesinde İstanbul'da yapılmış olan Muallimler Birliği Kongresi'nden dönüşünde Kurumun ıslahına dair bir rapor vermiştim. Daha evvelce 1935'te de böyle bir rapor vermiştim. O raporlar dairesinde Kurum ıslah edilmelidir. Buraya Türkçeyi iyi bilen, aşkı ve imanı olan adamlar seçilmeli. Saçma nazariyeler, gülünç keşifler artık bu kapıdan içeriye girmemelidir. Daha doğrusu demokrasi Dil Kurumu'na da girmelidir. Öteden beri Kurumda gördüğüm yolsuzlukları ve haksızlıkları ve bizi gülünç duruma düşüren işleri zaman zaman karar defterlerine haşiye halinde yazardım. Verdiğim raporlarla, merkez he yetinde söylediğim sözlerle kanaatlerimi açıklamaya çalıştım. 18 sene geceli gündüzlü burada çalıştım. 14 cilt eser verdim. 16 seneye yakın bir zaman zarfında hiç para almadım. Üç buçuk sene kadar bir tahsisat aldım. Bunu ben istemedim. Sayın Genel Sekreter

* Bundan 34 sene evvel Konya'da *Ocak* adında bir mecmua çıkıyordu. Ben orada "Diller Nasıl Yükselir" başlıklı yazılar yazarak Türkçeden terimler yapılmasını öne sürmüştüm. Bu zat o vakit bir medresenin müderrisi idi. Bana şiddetli itirazlarda bulunarak Arapça ve Farsçayı iltizam etmişti.

muvafık görmüş, nitekim son teklifi olan 600 lirayı kabul etmedim. Dil Kurumu'ndaki bu hallerden umutsuzluğa düşerek istifa etmiştim. Genel Sekreter kabul buyurmadı. Bana 600 lira aylık teklif etti. 15.2.1950 tarihli bir mektubumla para kabul etmeyeceğimi ve çalışmak istediğimi yazdım. Her nedense bana çalışmak imkânı verilmedi. Boş oturan, aylarca vazifeleri başına gelmeyen, başka yerler için iş yapan, makale yazan kâtiplerden birisi bana verilmedi. Verilse de bu adamların elinden hiçbir iş gelmezdi. Bu şartlar altında çalışmak imkânını bulamadım. Halbuki Altıncı Kurultaydan sonra dört yıllık çalışma raporumu takdim etmiştim.

Bugün, yarı kalmış olan işlerin yapılmamasından üzüntü duymaktayım. Ayrı ayrı adlarla yayınlanan *Abuşka Lûgati*'ni, birçok yazma ve basma nüshalariyle gözden geçirdim. Gerek Avrupalıların neşrettikleri nüshalardaki ve gerek yazma nüshalardaki yanlışlıkları büyük bir dikkatle düzelttim. Her zaman yaptığım gibi bu işleri yaparken çok değerli olan iki uzmanımızdan faydalandım. Çok değerli bir eser meydana gelmiş olacaktır. Bundan başka elimde çok değerli, nâdir metinler vardır. Bir kâtip verilirse bunları da çıkaracağım.

Bilim Kurulunun Sayın üyeleri: Kanaatimi ve görüşlerimi kısaca arz ettim. Bunda kimseye dil uzatmak fikrinde değilim. Her şeyi iyiçe bilmeniz için, yapılan işleri ve Kurumun durumunu açıklamak lüzumuna kani oldum. Karar sizindir. Ümit ederim ki işler daha mantıklı bir yola girer. Yoksa bu oturumda "Oturdular, konuştular, kalktılar" gibi bir şey olmasın. Saygılar.

17/II/1950

Pek sayın Bay.

Ta - 12-XII-1950

Türk dilkurumu genel sekreterliğinin çağrısı üzerine 18/II/1950 Cumartesi günü bilim-kurulu toplanacakmış. Rahatsızlığım dolayisiyle toplantıda bulunamiyacağım.

Kurum hakkında bir rapor taktim ediyo_ rum. Raporun birer sureti üyelere de gönderilmiştir. Raporumdan dahi anlaşılacağı üzre dilkurumu acilen ıslaha mühtaçtır.

Her geçen gün hem paraca, hem de bilgice memleketin zararınadır. Başka bir raporumla da dige r hususları arz edeceğim. Bu vesile ile derin ve sonsuz sayğılarımı sunarım.

Eski Kütahya Millet vekili,
Türk dilkurumu bilim üyesi
Besim Atalay

Talim Terbiye Dairesi Başk. 9-XII-950

12 Aralık 1950

Özel Kalem Md.
No: 3172
Ta: 11-12-950

Türk Dil Kurumu ve Terim İşi Hakkında
Rapor

Asıl terim işine başlamadan önce kısaca Kurum hakkında bazı noktaların açıklanmasını daha uygun buluyorum. Şimdiye kadar Dil Kurumu başlıca üç devre geçirmiştir:

1- Dil meselelerinde birbirine zıt birtakım düşünceleri taşıyan ~~kimsexx~~ kimseler tarafından kurulmuş bulunan (Dil Encümeni)) iki yıl boş münakaşalardan sonra dağılıp gitmiştir; çünkü ne bir program ne de belli bir gaye vardı.

Dil Encümeni'nin dağılmasından sonra, iki yıl aralıkla dil işini Atatürk ele aldı; Kurultay'ı topladı. Böylelikle yapılacak işler kararlaştırıldı ve işe başlandı. Bu birinci devredir. Bu devrede büyük bir heyecanla çalışma göze çarpıyordu. Bir taraftan yazı diline geçmemiş olan Türkçe kelimeler toplanıyor, bir taraftan eski Türkçe metinlerde sıkışıp kalmış bulunan kelimeler fişleniyor, bir taraftan da değerli metinler aranıp taranıyor ve yayınlanması için uğraşılıyordu. 1932 Eylülünde toplanmış olan Birinci Dil Kurultayından sonraki devre böyle geçmiştir. 1934 senesinde toplanan İkinci Kurultaydan sonra işler sapa sarmıya başladı: İkinci ve Üçüncü Kurultaylar arasında geçen zamanda birtakım kimseler, daha becerikli görünmek için Türkçenin derhal bütün yabancı kelimelerden temizlenebileceği yolunda etrafa telkinlerde bulunuyorlardı. Yanlış ve gülünç kelimeler uyduruyorlardı. Bu palavralar inananlar konuşamaz ve nutuk söyliyemez oldular. Sıkıntı baş gösterdi.

2- Böylelikle İkinci Kurultaydan sonra ikinci devre başlamış bulunuyordu: ilmin ve hakikatin emrettiği yolda çalışma işi bir duraklama devresi geçiriyordu: ifratçıların daha doğrusu hoşa gitmek isteyenlerin bu kötü hareketleriyle çıkmaza giren dil işlerine bir çıkar yol aranıyordu: bu sırada 1935 senesinde Viyanalı bir Yahudi, vaktiyle Samih Rifatın ortaya attığı fikirlere benzer birtakım tuhaf fikirleri havi bir raporla Ankara'ya geldi. Ve beğendi.

Artık kurtuluş yolu bulunmuştu. Bütün diller Türkçeden çıkmıştı.